

Protocol #BOOK

BIBLIOTHERAPIE VOOR JONGEREN TUSSEN DE 12 EN 14 JAAR OP HET VMBO

MIRTHE STOOP
MALOU STOOP
CHEYENNE CARTER
JURGEN TIJMS

Lezen
.....
STICHTING LEZEN

Deze publicatie is te downloaden via www.lezen.nl

Protocol #BOOK¹

BIBLIOTHERAPIE VOOR JONGEREN TUSSEN DE 12 EN 14 JAAR OP HET VMBO

MIRTHE STOOP
MALOU STOOP
CHEYENNE CARTER
JURGEN TIJMS

¹ DIT IS EEN BIJLAGE BIJ HET *ONDERZOEKSVERSLAG #BOOK*, DAT TEVENS VIA STICHTING LEZEN VERKRIJGBAAR IS.

Colofon

Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
020- 6230566
www.lezen.nl
info@lezen.nl

Auteurs

Mirthe Stoop, Malou Stoop, Cheyenne Carter en Jurgen Tijms. De auteurs zijn werkzaam bij het instituut IWAL en tevens verbonden aan het Rudolf Berlin Center – expertisecentrum voor leerproblemen aan de Universiteit van Amsterdam.

Vormgeving cover

Lijn 1 Haarlem, Ramona Dales

Inhoud

1	Het programma #BOOK	5
2	Uitvoering en praktische aspecten #BOOK	6
3	Bijeenkomsten	19
4	Aansluiting referentieniveaus en kerndoelen taal	25
5	Voorbeelden discussies VS-versie	27
6	Ervaringen van de trainers	31
	Literatuurlijst	33

1 Het programma #BOOK

#BOOK is een aangepaste en op de Nederlandse situatie toegespitste versie van een succesvol bibliotherapeutisch boekenclubprogramma uit de Verenigde Staten (Polleck, 2007, 2010, 2011). Bibliotheapie is een counselingstechniek waarin literatuur gebruikt wordt om persoonlijke uitdagingen en problemen aan te pakken via het proces van identificatie met de personages of verhaallijnen uit het boek. De training #BOOK kan worden ingezet binnen het voortgezet onderwijs ter versterking van het leesgedrag en de sociaal-emotionele competenties van jongeren.

Met #BOOK ontdekken en benutten adolescenten de functionele en persoonlijke waarde van literatuur. Door in kleine groepjes romans te lezen en deze te bespreken leren jongeren om kritischer te kijken naar de wereld en zichzelf. Ook leerlingen die normaliter weinig affiniteit hebben met lezen komen – door de niet-schoolse benadering van #BOOK – op een laagdrempelige en betekenisvolle manier in aanraking met literatuur. Zij leren inzien hoe karakters uit boeken problemen oplossen, en worden door middel van gesprekken over boeken gestimuleerd om na te denken over hun visie op en ideeën over de maatschappij.

De training #BOOK heeft drie doelstellingen:

1. Het **inzetten van literatuur ter bevordering van zelfreflectie en sociaal-emotioneel leren**. Door teksten te lezen die aansluiten bij de belevingswereld van adolescenten, en door een verwijzing te maken naar hun dagelijks leven, kunnen gedachten, situaties en zorgen besproken worden.
2. Het stimuleren van de **leesattitude en leesmotivatie** door literatuur in te zetten als middel voor persoonlijke groei, los van schoolse leerdoelen, en door leerlingen literatuur te laten lezen en bediscussiëren met leeftijdsgenoten.
3. Het verbeteren van het **begrijpend lezen**, door processen als co-constructie van de betekenis van de tekst, het bediscussiëren van tekstinterpretaties en het koppelen van de tekstinhouden aan persoonlijke ervaringen.

Overkoepelend is het streven om hiermee een bijdrage te leveren aan het versterken van het schoolengagement en schoolsucces en hiermee de kansen te vergroten voor onze doelgroep van sociaal-economisch kwetsbare jongeren om zich academisch en maatschappelijk te ontploien.

2 Uitvoering en praktische aspecten #BOOK

Wat betekent het project #BOOK voor de school?

Wekelijks komen jongeren bijeen in groepjes van vijf tot zeven leerlingen om samen met de trainer literatuur te bespreken die ze de afgelopen week hebben gelezen. Wij raden aan om #BOOK het gehele schooljaar in het rooster te zetten, maar wanneer dit niet mogelijk is, is een half jaar het aanbevolen minimum. In de Verenigde Staten wordt bibliotherapie op steeds meer scholen onderdeel van het vaste curriculum.

Het project zal op school plaatsvinden, waarbij één lesuur per week in het rooster vrijgemaakt dient te worden voor #BOOK. Wij adviseren sterk om dit lesuur binnen schooltijd te laten vallen. Het is gebleken dat #BOOK na schooltijd lastig is voor de leerlingen; het vergt (te) veel motivatie om naar de training te gaan wanneer die vrijblijvend van karakter is. Onder schooltijd wordt de training (op een gegeven moment) een vanzelfsprekendheid, hetgeen wenselijk is voor de continuïteit. Een andere tip is om de training niet gelijk te laten vallen met een, voor de andere leerlingen, leuke les (zoals een les waarin film wordt gekeken).

Thematiek van de boeken

De thematiek van de boeken is gerelateerd aan uitdagingen uit het dagelijks leven van adolescenten. De trainer maakt, bijvoorbeeld met behulp van Leeskr8.nl² een selectie van geschikte boeken³. Leerlingen hebben vervolgens zelf een groot aandeel in het uitzoeken van de te lezen literatuur. Middels het lezen van de boeken en het praten hierover tijdens de bijeenkomsten kan de jongere:

- zich identificeren met het personage of verhaal
- betekenis en interpretaties van de tekst construeren
- inzicht krijgen in en discussiëren over problematiek die hem / haar raakt
- nieuwe normen en waarden opdoen
- bewustzijn verkrijgen dat anderen met dezelfde problematiek te maken hebben en
- verschillende oplossingsmogelijkheden hiervoor opdoen.

Zo wordt op een positieve, betekenisvolle en persoonlijke wijze ervaring opgedaan met lezen. De bijeenkomsten worden georganiseerd door een trainer (bijvoorbeeld een leerkracht/ docent). Deze heeft de rol van *facilitator*. Tijdens de bijeenkomsten worden onder andere de normen in de groep besproken en regels opgesteld; zo dienen leerlingen aantekeningen te maken in een schrift. Het lezen (thuis en tijdens de bijeenkomsten), zal door de trainer zo goed mogelijk begeleid

² Leeskr8.nl is een website voor docenten en leerlingen in de onderbouw van het vmbo en het praktijkonderwijs. Met behulp van de website kunnen interactieve lessen worden samengesteld en kunnen leerlingen boekentips krijgen. Ook staan er filmpjes op de website over (niet) lezen.

³ Een boekeselectie kan ook samengesteld worden met behulp van (de groslijst van) de Jonge Jury. In dit project staan boeken voor 12- tot 16-jarigen centraal. Deze boeken zijn niet specifiek bedoeld voor het vmbo, maar met behulp van icoontjes is per boek de moeilijkheidsgraad aangegeven.

worden. Tevens probeert de trainer ruimte voor discussie en vragen te creëren. In de volgende paragrafen zal hier dieper op worden ingegaan.

Het selecteren van een boek

Een van de belangrijkste stappen in de training is het selecteren van geschikte boeken. Het is noodzakelijk om te zoeken naar geschikte boeken die aansluiten bij de problemen waar de leerlingen mee te maken hebben. De leerlingen moeten in staat kunnen zijn om de overeenkomsten te kunnen zien tussen zichzelf en een karakter uit het boek.

Voor de keuze van een boek kan het volgende stappenplan gevolgd worden:

1. Identificeer een of meerdere specifieke problemen waarmee de leerlingen te maken hebben.
2. Selecteer potentiële boeken die karakters en/of verhaallijnen bevatten met gelijksoortige problematiek.
3. Beoordeel of de boeken geschikt zijn voor de leerlingen.
4. Neem een aantal (2-4) geschikte boeken mee en laat de leerlingen ze bekijken en tot een uiteindelijke keuze komen. Het is goed om bij elk boek kort te vertellen waar het over gaat en waarom het een interessant boek is. Het mag duidelijk zijn dat het zelf uitkiezen van het boek een belangrijke factor is in de intrinsieke motivatie voor het lezen van de leerlingen.
5. Lezen!

Voor de boekbeoordeling (punt 3) is een checklist opgesteld waarmee potentiële boeken getoetst kunnen worden aan de hand van een aantal belangrijke criteria. Als checklist zijn we uitgegaan van de checklist 'How to review a book?' van Rozalski, Steward en Miller (2010), aangevuld met criteria van Maich en Kean (2004) en Ford, Tyson, Howard en Harris. (2000). Deze checklist wordt weergegeven in tabel 1.

Tabel 1: Checklist boekselectie

Geschiktheid bepalen

Vragen

Niveau

- Zullen de leerlingen de concepten in het boek begrijpen?
- Zullen de leerlingen de vocabulaire in het boek begrijpen?
- Zullen ze geïnteresseerd zijn in het boek?
- Kunnen ze de thematiek herkennen en connecties maken tussen het boek en eigen ervaringen?
- Sluit het niveau aan bij het leesniveau en ontwikkelingsniveau van de leerlingen?

Thematiek

- Sluit het thema aan bij uitdagingen, gevoelens, behoeftes en interesses van de doelgroep?
- Wat kunnen ze ervan leren?
- Biedt het ze hoop?

Personages

- Zijn de personages realistisch?

- En dynamisch? (=onderworpen aan verandering en groei)
- Zonder discriminerende taal en negatieve stereotypingen?
- Zijn de personages rolmodellen, vertonen ze copingvaardigheden en probleemoplossende vaardigheden?
- Kunnen de leerlingen zich identificeren met personages in het boek?

Het verhaal

- Is het verhaal helder en geloofwaardig?
- Moedigt het de leerlingen aan om te reflecteren en in discussie te gaan?
- Biedt het strategieën die de leerlingen helpen om te kunnen omgaan met uitdagende levenssituaties en hierbij probleemoplossend te handelen?
- NB: dus geen verhaal waarin een kant-en-klare of onrealistische oplossing wordt gepresenteerd.

Leeskr8!

In eerste instantie zal de trainer een voorselectie van boeken maken voor de leerlingen om uit te kiezen voor de training. Een sterk aan te raden bron hiervoor is de website leeskr8.nl. Leeskr8! bevat een selectie van boeken voor jong-adolescenten waarin een variatie aan relevante thematiek aan bod komt.

Een belangrijk doel binnen de training is dat de leerlingen loskomen van de afhankelijkheid van de docent in het kunnen vinden van geschikte boeken. We streven dus naar transfer van de vaardigheid in het zoeken en vinden van boeken. Leeskr8! is geschikt om deze transfer te verstevigen. Binnen de training wordt in een (of meerdere) interactieve lessen aandacht besteed aan de website Leeskr8!. Met behulp van een database met meer dan 150 actuele boektitels, 10 verschillende vragen en 3 antwoordvormen, biedt Leeskr8! veel variatie in opdrachten.

Groepjes vormen

Groepjes kunnen worden gevormd op basis van de boekkeuze. Kinderen die hetzelfde boek kiezen, kunnen één groep vormen. Echter, wij raden dit niet aan. Door een leraar die bekend is met de klas de groepjes te laten vormen, worden een aantal voordelen omtrent heterogeniteit behaald:

- Jongens en meisjes hebben vaak een voorkeur voor verschillende thematiek (Daniels, 2002). Door jongens en meisjes in één groepje te zetten, kunnen ze kennismaken met thematiek die misschien in eerste instantie buiten hun interessegebied ligt.
- Een leraar kan ervoor zorgen dat niet alle 'drukke' kinderen in één groep terecht komen, maar verspreid zijn over de verschillende groepjes. Ditzelfde geldt voor de wat rustigere kinderen.
- Door vriendengroepen te verspreiden over de verschillende groepjes, kunnen kinderen andere kinderen uit de klas beter leren kennen en ook met hen meningen uitwisselen en wellicht een band opbouwen.

Wij raden aan dat de leraar heterogene groepen formeert bestaande uit vijf tot zeven leerlingen. Dit aantal zorgt voor een goede variëteit van stemmen en perspectieven zonder dat de groep zo groot wordt dat afleidingen en inefficiënte gesprekken de boventoon kunnen gaan voeren (Daniels, 2002).

Boek kiezen per groepje

De vooraf gevormde groepjes kunnen nu een boek selecteren. Uit een vooraf opgestelde lijst wordt met de groep een boek gekozen. Waar mogelijk, is een stapel boeken prettiger, kinderen kunnen zo de boeken zien en de achterkant lezen. Dit heeft de voorkeur! Zorg anders voor een lijst met daarop de titel van het boek en een korte beschrijving van de inhoud. Laat de leerlingen kenbaar maken welke boeken zij willen lezen. Het is de bedoeling dat de leerlingen met elkaar tot een consensus komen. Meestal gaat dit goed, mocht er echt geen consensus komen, grijp dan zelf in en beslis welk boek het gaat worden. Het uitkiezen van het te lezen boek door de leerlingen zelf is belangrijk: het is essentieel voor de intrinsieke motivatie om te gaan en blijven lezen, het versterkt de match tussen de thematiek die bij de leerlingen speelt en de thematiek die in het boek besproken wordt en het samen kiezen is functioneel voor het saamhorigheidsgevoel binnen de groep. Bij het samenstellen van de lijst is het handig om alleen verhalende boeken te kiezen. Romans zijn vaak goed toegankelijk vanwege de leesbaarheid en variëteit van relevante topics voor deze doelgroep. Belangrijk is dat de personages en plots van het boek realistisch zijn.

In samenspraak met de leerlingen wordt besloten hoeveel bladzijden er voor de volgende les gelezen dienen te worden. Het is geen doel om zoveel mogelijk bladzijden te lezen tijdens #BOOK, maar om de gelezen passages met elkaar te bespreken. Als het boek na een aantal sessies uit is, kan weer een nieuw boek worden uitgekozen.

Vorbereiding & organisatie

Het is belangrijk om als trainer goed voorbereid te zijn voor elke les:

- Zorg dat je zelf het **boek gelezen** hebt
 - a. En zorg ervoor dat je de inhoud van het boek actief in het geheugen hebt, zodat je gemakkelijk opmerkingen en vragen kunt plaatsen en leerlingen stimuleert om ook op actieve wijze het boek te lezen.
- Maak zelf ook **notities** tijdens het lezen!
 - b. Het laat zien dat je dezelfde inspanning verricht als de leerlingen
 - c. Zo heb je concrete vragen en/of kwesties gereed om in de groep in te brengen
- Zorg (eventueel) voor **drinken en/of eten**. Drinken en/of eten creëert een ontspannen atmosfeer die niet op schools leren gericht is. Zo kunnen de leerlingen zich tijdens de bijeenkomsten vrij voelen om te discussiëren over gevoelige en persoonlijke thema's.
- Wees **enthousiast!** Het doel is te komen tot een situatie waarin lezen en praten over boeken positief ervaren wordt en waarin de leerlingen zich op hun gemak voelen om vrij te praten. Hiervoor is het cruciaal dat de trainer zich enthousiast opstelt ten opzichte van het boek, de leerlingen en de discussies. Het gevaar dreigt dat als de trainer in de rol van leraar-als-ordehandhaver terechtkomt, de bijeenkomsten vervallen in de sfeer van schools leren en de leerlingen in een passieve houding terechtkomen.

- Zorg voor **continuïteit**. Het is belangrijk dat de training een vaste plaats heeft in het rooster en wekelijks plaatsvindt. Onvermijdbare uitzonderingen (zoals bv. vakantie) daargelaten, gaan de bijeenkomsten dus altijd door. Continuïteit is een belangrijke voorwaarde voor effectiviteit van interventies in het algemeen (Fixsen et al., 2005) en voor deze interventie in het bijzonder. Door iedere week te lezen, aantekeningen te maken en spullen mee te nemen komen leerlingen goed in het ritme. Ook is het tonen van de motivatie vanuit de schoolsetting en de trainer een noodzakelijke voorwaarde voor de motivatie van de leerling. Andersom geldt dat als de leerlingen merken dat het project vanuit school/de trainer niet sterk gedragen wordt, hun inzet ervoor ook zal afnemen.
- Zorg voor een **vaste (kern)groep**. Voor het ontwikkelen van een positieve groepsdynamiek en voor het creëren van een gevoel van veiligheid om te praten over persoonlijke of gevoelige kwesties is een vaste (kern)groep belangrijk.

Groepsnormen en setting

Tijdens de uitvoering van #BOOK worden de volgende regels nageleefd:

- Lees je boek en schrijf daarbij in je schrift
- Behandel elkaar met respect
- Wacht met spreken totdat de ander uitgesproken is
- Beledig elkaar niet
- Zorg dat iedereen aan het woord kan komen
- Wees niet bang om je gevoelens te uiten

Afhankelijk van de groep en de ideeën van de leerlingen over groepsregels, kan dit rijtje aangevuld worden met extra regels. Het doel is met de groepsnormen te komen tot een veilige omgeving waarin leerlingen vrijuit kunnen spreken en luisteren. Hierbij kunnen ideeën, meningen en ervaringen gedeeld worden met anderen. Ook helpen de groepsnormen bij het ontwikkelen van sociaal-emotionele vaardigheden. Ze nodigen uit tot rustige discussies zonder de ander te interrumpen en zonder boos te worden. Het inleven in elkaars gevoelens, meningen en ervaringen staat hierbij centraal.

Daarnaast is het doel een ontspannen omgeving te creëren waarin de nadruk niet ligt op het schoolse leren en presteren, maar op het delen van meningen en ervaringen en plezier, in de context van het lezen. Het is goed de setting, indien nodig, aan te passen zodat je niet in de klassieke klassenopstelling zit (leraar voor de klas en leerlingen achter tafeltjes), maar in een meer ongedwongen opstelling, zoals in een kring. Belangrijk is het om ook de leerlingen op het hart te drukken (in de eerste les, en indien nodig later nogmaals) dat je tijdens de discussies niets fout kunt zeggen.

Begin bijeenkomst

Het is belangrijk om iedere keer te starten met de vraag of leerlingen hun boek en schrift erbij willen pakken. Dit brengt ze in het 'ritme' van 1) lezen 2) aantekeningen maken en 3) spullen meenemen. Als leerlingen op deze manier steeds expliciet moeten aangeven of ze hun werk wel

of niet gedaan hebben, zal dat stimulerend werken (Fixsen et al., 2005). Vervolgens kun je aan iemand vragen wat hij/zij opvallend vond aan – en dus heeft opgeschreven over – het boek.

Het schrift

Tijdens het lezen gebruiken de leerlingen een schrift. Het doel van dit schrift is de gedachten vast te leggen die opkomen tijdens het lezen. Hierin kunnen leerlingen dus aantekeningen maken, die dienen als aanknopingspunt en leidraad voor de discussies tijdens de bijeenkomsten. Door gedachten op te schrijven, worden ze geconcretiseerd, dit versterkt het begrijpend lezen. Door het expliciet maken van gedachten en meningen worden ze tevens beter begrepen én worden ze getoetst aan de werkelijkheid.

Leerlingen kunnen het schrift gebruiken voor het noteren van:

- passages die ze heel leuk vonden of juist niet begrepen
- namen van de personages
- een samenvatting van wat er in een paragraaf gebeurt of waarom iets gebeurt
- wat ze zelf zouden doen bij een bepaald probleem
- kwesties of ervaringen waar het verhaal hen aan doet denken
- andere (relevante) gedachtes die tijdens het lezen bij ze opkomen

In de oorspronkelijke Amerikaanse versie van de training krijgen de leerlingen *journal prompts* mee met het schrift. Wij hebben deze *journal prompts* vertaald en aangepast, en zijn zo gekomen tot de volgende aanwijzingen:

‘Het doel van dit schrift is om gedachten in op te schrijven die tijdens het lezen in je opkomen:

Reageer op het boek. Vertel wat je denkt en vindt tijdens het lezen:

- Waar doet het boek je aan denken?
- Wat leer je uit het boek?
- Wat voor gevoel geeft het boek je? (boos, blij, trots, verdrietig, e.d.)
- Zie je overeenkomsten tussen wat er gebeurt in het boek en wat je zelf hebt meegemaakt?
- Wat vraag je je af tijdens het lezen?
- Waarin komt het boek overeen met wat jij doet / meemaakt? Waarin verschilt het?
- Met welk personage voel je je het meest verbonden? En waarom? Met welk personage juist niet?
- Wat zou jij gedaan hebben in deze situatie? Wat zou jij hetzelfde hebben gedaan en wat juist niet?’

Plak deze aanwijzingen voor in het schrift en neem ze door met de leerlingen. Eventueel kunnen Post-its worden gebruikt. De Post-its kunnen gebruikt worden door de leerlingen om delen uit het boek die zij interessant en relevant vinden voor de volgende bijeenkomst te markeren. Als je hiervoor kiest, gebruik dan altijd Post-its náást het schrift, het is niet de bedoeling dat Post-its het schrift vervangen. Post-its hebben als voordeel dat ze precies op de passage kunnen worden

geplakt waar de leerling een gedachte over heeft. Het nadeel hiervan is dat er maar een paar steekwoorden op een Post-it passen, vandaar dat het schrift ernaast gebruikt dient te worden.

Lezen

- Zorg dat de leerlingen voorbereid naar de training te komen, dat wil zeggen dat ze het boek gelezen hebben én vragen en onderwerpen voor de discussie meebrengen. Voor dit laatste wordt gebruikgemaakt van de aantekeningen uit het schrift. Het is belangrijk om aan het begin van de bijeenkomst te vragen of iedereen de afgesproken passage gelezen heeft en aantekeningen heeft gemaakt.
- Spreek aan het einde van elke bijeenkomst met z'n allen af hoeveel bladzijdes jullie voor de volgende keer gaan lezen. Het bijbehorende paginanummer wordt in de schriftjes genoteerd. Herinner de leerlingen eraan dat ze óók vragen en opmerkingen moeten bedenken bij deze passage.
- Probeer te voorkomen dat sommige leerlingen achter- of voorlopen op de rest. Zo kan iedereen dezelfde passage bespreken.

Lezen tijdens de bijeenkomst

Boeken hoeven niet alleen thuis gelezen te worden. Ook tijdens de bijeenkomst kan besloten worden om een stuk tekst te lezen. Hierbij kun je variëren in de wijze van lezen: de trainer kan voorlezen, de leerlingen kunnen stukjes voorlezen of iedereen kan tot aan een bepaald punt voor zichzelf stillezen. Hierbij kun je aan de leerlingen vragen wat zij prettig vinden.

Het besluit om een stuk tekst te gaan lezen kan verschillende redenen hebben, zoals:

- een of meerdere leerlingen begrepen een passage niet goed
- de passage is cruciaal, of geeft voer voor discussie
- leerlingen hebben verschillende interpretaties van de passage, ook dit kan voer voor discussie zijn
- de discussie over de reeds gelezen bladzijden is op zijn eind geraakt

Het lezen tijdens de bijeenkomst is dus geen verplicht onderdeel voor iedere bijeenkomst, maar zal de ene keer wel en de andere keer niet van toepassing blijken.

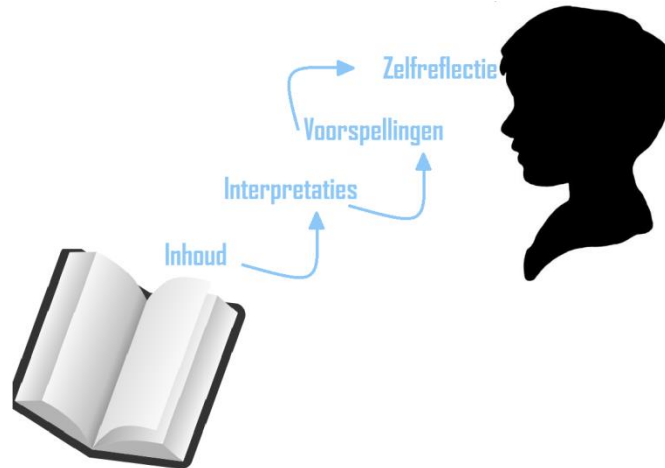
NB: als tijdens de bijeenkomst een nieuw stuk tekst gelezen wordt, is dit een uitgelezen moment om eerst aan de leerlingen te vragen wat ze verwachten dat er zal gaan gebeuren, ze kunnen dit bijvoorbeeld opschrijven. Na het lezen kan dan besproken worden in hoeverre de verwachtingen klopten.

Vragen & discussie

Bij de discussies en vragen aan leerlingen kunnen verschillende lagen onderscheiden worden. Per laag wordt de afstand tot de tekst telkens wat groter, zie figuur 1. De eerste laag betreft de inhoud: wie, wat, waar, et cetera; de focus ligt op wat er zich afspeelt in de tekst. De tweede laag betreft de interpretaties van wat er gelezen is: waarom, waardoor, et cetera; de focus ligt hier op het geven van (diepere) betekenis, het leggen van verbanden, het maken van gevolgtrekkingen en het koppelen van de tekst aan achtergrondkennis. In het verlengde hiervan ligt ook het doen van

voorspellingen over wat er gaat gebeuren in het komende stuk; dit is de derde laag. Discussies op dit niveau stimuleren het leesbegrip. De co-constructie van de betekenis van een verhaal, zoals die in deze laag van discussie voorkomt, is een belangrijke factor gebleken in de ontwikkeling van zowel het leesbegrip als de leesmotivatie.

Figuur 1 | *De verschillende lagen van de discussies in verhouding tot het boek en de lezer*

De vierde laag betreft de zelfreflectie; hier wordt hetgeen gelezen is, gekoppeld aan persoonlijke ervaringen, belevingen, normen en waarden, en meningen. De discussie kan hierbij de tekst verlaten en gaan over persoonlijke gedachten en wijzen van omgaan met de thematiek die in het boek is aangesneden. Discussies op dit gebied stimuleren het begrijpend lezen (zoals het vinden van kennis of oplossingen voor persoonlijke kwesties in de tekst). Discussies in deze laag helpen tevens bij het ontdekken van het persoonlijk nut van een boek en het ontwikkelen van de sociaal-emotionele vaardigheden. In deze discussies kunnen verschillende oplossingen voor een probleem overwogen en bediscussieerd worden, en leren leerlingen zich inleven in de ervaringen/meningen van anderen. In figuur 1 zijn de verschillende lagen grafisch weergegeven; hierin is de afstand van de laag tot het boek (en tot de lezer) duidelijk te zien. Per laag kunnen verschillende soorten vragen gesteld worden, zie tabel 2 op de volgende bladzijde.

Tabel 2: Voorbeeldvragen per discussielaag:

Inhoud

- Welke personages zijn actief / over wie ging het?
- Wat doet de hoofdpersoon / een andere personage: wat heeft X gedaan, beleefd?
- Wat vond je het meest interessante stuk?
- **Is er een stuk dat jij onduidelijk/moeilijk vond?**
- Zo ja: kan reden zijn om het betreffende gedeelte met zijn allen nog eens te lezen.

Interpretaties

- Waarom deed hij/zij dat?
- Wat was het gevolg van ..?
- Wat vond personage X van het handelen van personage Y?
- **Was er een stuk dat je niet begreep? (bijvoorbeeld waarom personage iets deed of waarom iets gebeurde)**
- Zo ja: kan reden zijn om het betreffende gedeelte met zijn allen nog eens te lezen.

Voorspellingen

- Vraag leerlingen wat zij denken dat er gaat gebeuren in het volgende (nog te lezen) gedeelte.
- Als het boek uit is: wat denk je dat er met de personages gaat gebeuren de komende tijd?

Zelfreflectie:

Inleven

- Wat vind je van de actie van personage X?
- Wat zou jij doen in deze situatie?
- Is er een persoon in het boek die je mag of juist helemaal niet mag?
- Lijk jij op een van de personages uit het boek?
- Zou jij iets aan het verhaal willen veranderen?

relateren aan persoonlijke ervaring

- Is er een gebeurtenis of persoon in het boek die je herinnert aan iets of iemand uit je eigen omgeving?
- Heb jij weleens te maken gehad met situatie X?
- Heb jij weleens meegemaakt dat iemand .. tegen jou deed?
- Wat deed jij toen? / Wat zou personage X gedaan hebben? Wat denk je dat beter is? Wat denk je dat de gevolgen zijn als je dit of dat doet?
- Hoe sluit dit verhaal aan op je eigen situatie?
- [doorvragen] .. (interessant), kun je daar wat meer over vertellen?
- [doorvragen] .. Waarom / waardoor deed zij/hij dat of gebeurde dat denk je?

Reader Response Theory van Wilhelm

De inhoud van de discussies: promoten van literatuur, analyseren en converseren.

Discussies kunnen leiden tot verbeterde literaire vaardigheden. Het doel van de bijeenkomsten is het inspireren en enthousiasmeren van de leerlingen voor literatuur. Wilhelm (2008) beschrijft de *reader response theory* aan de hand van de drie primaire activiteiten van lezers, te weten:

De evocatieve dimensie (globaal lezen). Dit betreft de interesse van de lezer in het verhaal en het zich verhouden tot de personages.

De connectieve dimensie (interpretatie). Dit betreft de mate waarin de lezer de literatuur kan koppelen aan zijn of haar echte leven.

De reflectieve dimensie (evaluatie). Dit gaat over het nadenken over de relevantie van de tekst en het evalueren van de auteur en de tekst.

Deze dimensies kunnen vertaald worden naar verschillende leesvaardigheden die de leerlingen gaandeweg vergaren, zoals: samenvatten (evocatief), verklaren (evocatief), evalueren (reflectief), connecties maken tussen verschillende teksten (connectief) en het analyseren van personages (evocatief).

Samenvatten: het exploreren van de evocatieve en reflectieve dimensies

Het samenvatten van de tekst zal regelmatig worden toegepast tijdens de bijeenkomsten. Dit heeft onder andere als functie dat leerlingen hun leeswerk bijhouden. In de meeste gevallen is het raadzaam om leerlingen die hun leeswerk niet hebben gedaan, hun leeswerk in te laten halen, maar in sommige gevallen zullen de leerlingen willen worden bijgepraat (wat te doen als de leerlingen hun leeswerk niet hebben gedaan wordt later besproken).

Het samenvatten van de tekst kan diepte-analyses uitlokken; wanneer leerlingen een passage samenvatten, zullen zij geneigd zijn om hier direct persoonlijke ervaringen aan te koppelen. Tevens is dit een goede manier om de personages te analyseren. Samenvatten en discussiëren kunnen goede drijfveren zijn voor de leerlingen om hun leeswerk te doen en de teksten helemaal te lezen.

Interpretaties bespreken en reviseren

Tijdens het reviseren van de interpretaties (reflectieve dimensie) bespreken de leerlingen de delen van de tekst die niet helemaal duidelijk zijn. In zulke gevallen kan het helpen om het betreffende deel van de tekst gezamenlijk te lezen en te bespreken. Op deze manier zoeken de leerlingen naar relevante informatie in de tekst, zodat het onduidelijke deel helderder wordt.

Het uitleggen van de tekst en het discussiëren hierover verschaft de leerlingen een dieper begrip van de tekst. Zeker leerlingen die moeite hebben met lezen hebben hier baat bij. Volgens Wilhelm (2008) is het uitleggen van de tekst een teken van groei dat zou moeten worden gestimuleerd door de trainer.

Evalueren van de tekst: de reflectieve dimensie

Leerlingen kunnen met reacties komen waarin zij hun persoonlijke mening geven over het handelen van een personage uit het boek. Dit soort reacties laat hun emotionele betrokkenheid

bij de personages zien. Door deze persoonlijke inbreng wordt het lezen een sociale aangelegenheid, waarbij de reactie van feedback wordt voorzien; zo ontstaat groei in de wijze van interpreteren.

Intertekstualiteit en de connectieve dimensie

Intertekstualiteit is onderdeel van de connectieve dimensie (Wilhelm, 2008). Tijdens dit proces leggen leerlingen links tussen eerder opgedane leeservaringen en hun huidige leeservaring om zo 'de betekenis van het huidige lezen te creëren of te vergroten en om het begrip ervan te verscherpen' (Wilhelm, 2008). Het gaat hierbij om het vergelijken van het boek met boeken die de leerling eerder heeft gelezen of films die de leerling heeft gezien. Zo ontstaat niet alleen een verhoogd begrip van het boek dat nu wordt gelezen, maar ook van eerder gelezen boeken. Het uitwerken van de leeservaring heeft tot gevolg dat andere mogelijkheden worden overwogen, dat de kennis van de lezer over de tekst wordt vergroot en dat het plot en de motivaties van de personages meer worden uitgediept (Wilhelm, 2008).

Analyseren van de personages en de evocatieve dimensie

Long (2003) stelt dat discussies meer de diepte ingaan als lezers op de personages reageren alsof het echte mensen zijn; door hun emoties te analyseren en ze te associëren met aspecten uit hun eigen leven. Dit is aanvulling op Wilhelm (2008), die stelt dat het zich verhouden tot de personages essentieel is voor de constructie van betekenis. Door de personages te analyseren, wordt in belangrijke mate bijgedragen aan de leeservaring en de interpretatie van thema's (al dan niet in het boek).

Kaders van het boek

Het is, zoals uit bovenstaande naar voren komt, in orde als tijdens de discussie de kaders van het boek verlaten worden en ingegaan wordt op ervaringen of meningen aan de hand van een thema uit het boek. In Polleck (2007) wordt in dit verband een gedeelte van een groepsgebesprek over de training aangehaald:

Joy concurs, saying, 'I learned a lot—not just things about words and everything but books—I never really read those kinds of books before and now I like them.' Betsy also tells me that the book clubs are a place where you can 'get the opinions on different things in the world and in society.'.. Pat says, 'It's so much fun. We get to talk about anything—well, related to the book. We're a little family'. Carla offers another comparison: '.. Like, we talk about books but we also talk about our problems and stuff like that.' Gina adds, '.. We not only get to read books but we get to relate them to our own personal lives and you know it's fun. It's not only about books. The main focus is books but ... it's almost like counseling but through the books.' .. book club is a safe space for students to not just talk books, but to talk life.

Rol van de trainer

De bijeenkomsten worden georganiseerd door een trainer (bijvoorbeeld een leerkracht). Deze heeft de rol van *facilitator* en dient goed voorbereid te zijn. De belangrijkste verantwoordelijkheden van de trainer zijn organiseren en enthousiasmeren. De trainer heeft

tevens een coachende rol en stimuleert de leerlingen bij de ontplooiing van hun gedrag en gedachtegang.

Onder organiseren wordt verstaan dat de trainer voorziet in de les- en leesmaterialen zoals de boeken, schriften en eventueel Post-its. Ook zorgt hij/zij voor een geschikte ruimte en voor continuïteit in de uitvoering van de training. Belangrijk is dat de *facilitator* een veilige omgeving creëert. In de rol als *facilitator* is idealiter het streven om de leerlingen te laten discussiëren en als het stilvalt of de discussie te veel afdwaalt raakt, vragen te stellen die de discussie weer op gang brengen. Een andere belangrijke taak van de trainer is dat hij/zij erop let dat alle leerlingen aan het woord komen.

Tijdens de bijeenkomsten worden onder andere de regels in de groep besproken. Het lezen (thuis en tijdens de bijeenkomsten) zal door de trainer zo goed mogelijk begeleid worden. Het is belangrijk dat de trainer zorgt voor regelmaat en structuur; de bijeenkomsten dienen bij voorkeur elke week op hetzelfde tijdstip plaats te vinden. Later in dit stuk wordt per bijeenkomst benoemd welke onderwerpen behandeld dienen te worden. Zorg dat je je hier als trainer aan houdt; om de effectiviteit van de training te waarborgen dient de training door iedereen op nagenoeg dezelfde manier te worden gegeven.

De trainer dient voor een goede sfeer te zorgen; beloon rake opmerkingen en gedragingen van leerlingen. In het begin zal je vaker het woord moeten voeren, naarmate de training vordert, is het de bedoeling dat je de leerlingen steeds meer aan het woord laat. Complimenteer en stimuleer het dan ook wanneer leerlingen antwoord geven op je vraag of uit zichzelf iets zeggen. Zeker als leerlingen iets persoonlijks vertellen, iets dat vaak toch enig lef vergt, dient dit aangemoedigd te worden.

De trainer houdt zich zoveel mogelijk op de achtergrond en is een soort discussieleider; dit betekent dat hij/zij scherp dient te zijn en op het juiste moment doorvraagt. Wanneer de discussies te veel afdwalen van het boek, grijpt de trainer in en stuurt de discussie weer terug in de gewenste richting. Onder afdwalen wordt hier *niet* verstaan: afdwalen naar gebeurtenissen uit het eigen leven die gerelateerd zijn aan het boek. Met afdwalen wordt bedoeld dat de discussies/gesprekken gaan over triviale zaken of dat er bijvoorbeeld geroddeld wordt over medeleerlingen. Op een gegeven moment is het wenselijk dat leerlingen zelf discussiepunten aandragen.

Vragen die de trainer zou kunnen stellen zijn:

- Is dit boek waarheidsgetrouw, lijkt het op het echte leven?
- Wat heb je gemeen met het personage?
- Lijkt de familie uit het boek op jouw eigen familie?
- Wat zou je doen, wanneer je voor de keuze uit het boek stond?
- Zouden de mensen uit het boek uit hun omgeving/omstandigheden kunnen stappen?

Naast *facilitator* kan de trainer ook de rol aannemen van medelezer en zijn/haar eigen mening over het boek geven om zo reacties bij leerlingen uit te lokken. Door betekenis aan het boek te verlenen, zijn/haar eigen denkproces hardop te benoemen en impulsieve gedachtes te vertellen, stelt de trainer zich op als voorbeeld. Belangrijk is dat de leerlingen hierbij kunnen zien dat leesprocessen grillig verlopen (Daniels, 2002). Effectief lezen is een proces van vallen en opstaan, recursies, herzieningen. Door de trainer hardop te horen nadenken en te zien worstelen met het proces, kunnen de leerlingen inzien dat effectief lezen lastig is, zelfs voor een geoefende lezer. Tevens stelt de trainer zich op deze manier kwetsbaar op, een houding die hij/zij ook van de leerlingen verwacht. De trainer wordt zo meer onderdeel van de groep waardoor de bijeenkomsten voor de leerlingen veiliger worden en zij zichzelf ook kwetsbaarder durven op te stellen.

Uitdagingen die kunnen ontstaan zijn onder andere: ideeën die niet volledig tot uiting komen, leerlingen die grenzen uittesten en conversaties die niet tot een conclusie komen. Oplossingen hiervoor kunnen zijn: het aan het woord laten komen van stille en teruggetrokken leerlingen, leerlingen op hun plaats wijzen wanneer zij door anderen heen praten en het gesprek weer terugleiden naar het onderwerp wanneer hier te veel van wordt afgeweken. Het is van belang, zeker in de eerste fase van de training, om vragen te stellen aan de leerlingen om hen te stimuleren na te denken over de tekst en ze op gang te brengen. Te veel vragen stellen kan weer ten koste gaan van hun eigen input en creativiteit, een juiste balans is dus cruciaal.

Samenvattend

- Zeker tijdens de eerste bijeenkomsten is het nodig vragen te stellen, daarna zal het langzaam steeds minder nodig zijn.
- Heb er oog voor dat de discussies de verschillende lagen doorlopen. Dus als het blijft steken op inhoudsvragen, stel dan een vraag met betrekking tot interpretatie. Blijft het steken bij de interpretatie, stel dan een vraag richting zelfreflectie. Breng ze weer bij het onderwerp als de discussie te ver is afgedwaald of blijft hangen op een oneindig punt.
- Let er op dat iedereen aan het woord komt. Tegelijkertijd is het goed om ook te beseffen dat sommige leerlingen zich nou eenmaal prettiger/veiliger voelen als ze niet te veel aan het woord zijn. Dus bij sommigen zal je dit ook weer niet te veel moeten forceren.

3 Bijeenkomsten

Bijeenkomst 1

Vorbereiding

Neem een lijst met boeken mee waar de leerlingen uit kunnen kiezen (zie 'boek kiezen per groepje'). Een stapel boeken mee brengen werkt motiverend, leerlingen kunnen zo de boeken zien en de achterkant lezen. Dit heeft de voorkeur! Zorg anders in ieder geval voor een lijst met daarop de titel van het boek en een korte beschrijving van de inhoud.

Denk ook nog even aan de volgende aandachtspunten:

- Zorg (eventueel) voor **drinken en/of eten**. Drinken en/of eten creëert een ontspannen atmosfeer die niet op schools leren gericht is.
- **Wees enthousiast!** Doel is te komen tot een situatie waarin lezen en praten over boeken positief ervaren wordt en waarin de leerlingen zich op hun gemak voelen om vrij te praten.
- Zorg voor **continuïteit**. Het is belangrijk dat de training een vaste plaats heeft in het rooster en wekelijks plaatsvindt.

Allereerst: Tijd en rustige ruimte voor de leesopdrachten

Om de interventie succesvol uit te kunnen voeren, is het van belang dat de leerlingen tijd en ruimte hebben om hun leesopdrachten te kunnen doen. Wanneer dit thuis niet mogelijk is, is het van belang dat de leerlingen op school gebruik kunnen maken van plekken (bibliotheek, leeg klaslokaal, etc.) waar zij rustig kunnen lezen. Let daarnaast op regelmaat (routine); dit houdt in dat de bijeenkomsten steeds op dezelfde tijd en op dezelfde plaats gehouden worden. In het geval van meerdere groepen op één school is het belangrijk dat iedere groep een vaste samenstelling heeft (dezelfde leerlingen, dezelfde trainer) om een goed groepsgevoel te creëren. Polleck (2007) heeft ervaren dat de meisjes uit haar onderzoeksgroep een hogere motivatie kregen en betrokken bleven bij de teksten wanneer ze wekelijks met dezelfde groep bijeen kwamen.

Opzet eerste bijeenkomst

- Introductie	10 minuten
- Toelichting training	5 minuten
- Uitkiezen boek	15 minuten
- Scenario's bespreken	10 minuten
- Gedragsprotocol opstellen	5 minuten
- Plan voor volgende bijeenkomst	5 minuten

Hierbij wordt uitgegaan van een lesuur van 50 minuten. De hierboven genoemde minuten zijn schattingen. De bijeenkomsten kunnen ook in lessuren van bijvoorbeeld 45 minuten worden gehouden.

Introductie

Tijdens de introductiestelt iedereen zich voor (als de deelnemers elkaar niet kennen), noemt de reden waarom de leerling deelneemt aan de les en welk boek hij of zij het laatst gelezen heeft. De trainer begint met kort iets over zichzelf te vertellen; hierbij vertelt de trainer onder andere ook welk boek hij/zij voor het laatst gelezen heeft en wat zijn/haar lievelingsboek is.

Toelichting training

Licht de training globaal toe. Leg uit (lees niet letterlijk voor maar geef je eigen versie):

‘We gaan met dit groepje hetzelfde boek lezen. Zometeen gaan jullie deze lijst/deze stapel met boeken bekijken. Vervolgens maak je een top 3 met boeken die jij wilt lezen. We zullen dan het boek uitkiezen dat het vaakst is genoemd; dit boek gaan we in de training met zijn allen lezen en bespreken. Je leest steeds thuis een paar bladzijden en soms gaan we in de les ook lezen. In de lessen bespreken we wat jullie opmerkelijk aan het boek vonden. Aan het eind van de les spreken we steeds met elkaar het aantal bladzijden af dat we voor de volgende keer gaan lezen.’

Uitkiezen boek

Laat de leerlingen de stapel met boeken/de boekenlijst bekijken (zie ‘boek kiezen per groepje’). Het is handig om een paar boekenlijsten mee te nemen zodat meerdere leerlingen tegelijk kunnen kiezen. Laat iedereen een top 3 maken en deze bij jou inleveren. Zorg dat je voor de volgende bijeenkomst het gekozen boek voor iedereen meeneemt.

Scenario’s bespreken

Het is goed om een aantal scenario’s te bespreken. Leg de scenario’s open aan de leerlingen voor. Geef aan wat het scenario inhoudt en vraag aan de leerlingen wat de beste reactie per specifieke situatie is.

Deze scenario’s kunnen aan de leerlingen voorgelegd worden:

- Wat als iemand het afgesproken aantal bladzijden niet heeft gelezen?
- Wat als iemand zijn spullen is vergeten?
- Wat als iemand niet is komen opdagen?
- Hoe zorg ik ervoor dat ik mijn spullen niet vergeet?
- Wat als ik verdrietig of overstuur raak tijdens het lezen?
- Wat als iemand in de groep boos of verdrietig wordt? Wat als iemand begint te huilen?
- Wat als iemand in de groep mij boos maakt of mij beledigt?

Drie regels zijn essentieel:

- 1 Leerlingen lezen de afgesproken bladzijden voor de volgende bijeenkomst.
 - Anders weten de leerlingen niet waar het boek over gaat, en kunnen zij geen actieve bijdrage leveren aan discussies over bepaalde passages.
- 2 Leerlingen maken aantekeningen in het schrift tijdens het lezen (in bijeenkomst twee wordt hier meer aandacht aan besteed).
 - Zo kan er gediscussieerd worden tijdens de bijeenkomsten.

- Zonder het maken van aantekeningen vergeet de leerling een groot percentage van wat er door zijn/haar hoofd schoot tijdens het lezen.
- 3 Leerlingen nemen het boek en het schrift mee naar de bijeenkomsten.

Gedragprotocol opstellen

Zorg daarbij dat je onderstaande afspraken bespreekt (zie ook 'groepsnormen en setting'). Afhankelijk van de groep en de ideeën van de leerlingen over groepsregels, kan dit rijtje aangevuld worden met extra regels.

- Lees je boek en schrijf daarbij in je schrift
- Behandel elkaar met respect
- Wacht met spreken totdat de ander uitgesproken is
- Beledig elkaar niet
- Zorg dat iedereen aan het woord kan komen
- Wees niet bang om je gevoelens te uiten

Bijeenkomst 2

Vorbereiding

Bijeenkomst twee staat in teken van het schrift. Neem schriften en eventueel Post-its mee. Belangrijk is dat je zelf ook een schrift meeneemt, en daar van tevoren aantekeningen in hebt gemaakt. Omdat je in deze bijeenkomst pas de boeken kunt uitdelen aan de leerlingen, kan niemand nog bladzijdes hebben gelezen. Je leest zelf wel alvast een hoofdstuk (of een paar bladzijdes) zodat je de vragen die je daarbij kunt stellen, hebt voorbereid. Maak hierbij aantekeningen die voor de leerlingen goed te volgen zijn, dus die niet te moeilijk zijn. (En omdat je een voorbeeldfunctie hebt, dienen deze aantekeningen ook niet te makkelijk te zijn.)

Print de volgende *journal prompts* (zie 'aanwijzingen voor in het schrift') uit en plak deze voor in elk schrift.

- Waar doet het boek je aan denken?
- Wat leer je uit het boek?
- Wat voor gevoel geeft het boek je? (boos, blij, trots, verdrietig, e.d.)
- Zie je overeenkomsten tussen wat er gebeurt in het boek en wat je zelf hebt meegemaakt?
- Wat vraag je je af tijdens het lezen?
- Waarin komt het boek overeen met wat jij doet / meemaakt? Waarin verschilt het?
- Met welk personage voel je je het meest verbonden? En waarom? Met welk personage juist niet?
- Wat zou jij gedaan hebben in deze situatie? Wat zou jij hetzelfde hebben gedaan en wat juist niet?

Opzet tweede bijeenkomst

- Vragenrondje	15 minuten
- Introductie schrift	15 minuten
- Oefenen met het schrift	15 minuten
- Plan voor volgende bijeenkomst	5 minuten

Vragenrondje

Vraag aan iedereen hoe ze het de vorige keer vonden en probeer daarbij iedereen aan het woord te laten. Benadruk dat iedereen eerlijk kan zijn; 'als het boek je niet leuk lijkt, kun je dat gewoon zeggen. Ook als het een keer niet lukt om de bladzijden te lezen, kun je dat gewoon zeggen. We kunnen dan met z'n allen tips bedenken voor hoe het je de volgende keer wel gaat lukken.' Vraag ook naar eerdere leeservaringen, en naar informele dingen ('Hoe was je week/weekend?')

Introductie schrift

-> Deel de schriften uit en laat daarbij iedereen zijn naam op het schrift schrijven.

-> Leg het volgende uit:

'Het doel van dit schrift is om gedachten in op te schrijven die tijdens het lezen in je opkomen: Reageer op het boek. Vertel wat je denkt en vindt tijdens het lezen.' Neem daarbij de aanwijzingen door die je voorin elk schrift hebt geplakt.

-> Leg uit dat leerlingen voortaan, als ze thuis lezen, het schrift kunnen gebruiken om hun gedachten in te noteren. Zeg daar ook bij dat niets 'fout' is. Geef een voorbeeld van hoe je zelf tijdens het lezen aantekeningen hebt gemaakt. 'Probeer zoveel mogelijk op te schrijven tijdens het lezen dan wel direct na het lezen wanneer het nog vers in je geheugen zit.' De aantekeningen dienen als aanknopingspunt en leidraad voor de discussies tijdens de bijeenkomsten. Leerlingen kunnen het schrift gebruiken voor het noteren van:

- passages die ze heel leuk vonden of juist niet begrepen
- namen van de personages
- een samenvatting van wat er in een paragraaf gebeurt of waarom iets gebeurt
- wat ze zelf zouden doen bij het vinden van een bepaald probleem
- kwesties of ervaringen waar het hen aan doet denken
- andere (relevante) gedachtes die tijdens het lezen bij ze opkomen

Oefenen met het schrift

Lees met zijn allen een hoofdstuk: lees zelf een stukje voor en laat de leerlingen zelf lezen. Vraag een paar keer tussendoor: wat denk je nu?/wat vinden jullie hiervan? Geef zelf voorbeelden als niemand iets zegt. Laat leerlingen hun gedachten noteren in het schrift met daarbij het paginanummer.

Plan voor volgende bijeenkomst

Spreek met elkaar af hoeveel bladzijden er voor de volgende keer gelezen gaan worden. Laat leerlingen dit noteren in hun schrift. Belangrijk is dat iedereen zich aan de afgesproken aantal bladzijden houdt (niet minder, liever ook niet meer). Sommige leerlingen lezen sneller dan het

aantal afgesproken bladzijden en andere leerlingen lezen langzamer. Belangrijk is om wekelijks te inventariseren hoe ver iedereen is met lezen en hoeveel bladzijden er gelezen dienen te worden voor de volgende bijeenkomst. Meestal (afhankelijk van het boek) kunnen een of twee hoofdstukken van het boek als richtlijn worden gegeven.

Bijeenkomst 3 en verder

Vanaf bijeenkomst 3 zal de inhoud van de lessen qua opbouw grofweg hetzelfde zijn. Zorg steeds dat je goed bent voorbereid. De lessen mogen vanaf hier ook iets persoonlijker worden. Vraag bijvoorbeeld: 'Wat zijn zaken die jullie bezighouden op school en buiten school?' en ga daarover in gesprek. Door het persoonlijke element zal de band onderling wat versterkt worden en zullen leerlingen zich vrijer voelen in het uiten van gedachten en meningen. Ook ontstaat hierdoor een gevoel van betrokkenheid en saamhorigheid.

Vorbereiding

Belangrijk is dat je steeds aantekeningen maakt over de bladzijden die de leerlingen voor deze bijeenkomst hebben gelezen. Dus als er vorige keer is afgesproken dat iedereen de eerste twintig bladzijden leest, zorg dan dat je dit ook hebt gedaan én dat je daarbij aantekeningen hebt gemaakt in het schrift.

Het vragenrondeje over de gelezen bladzijden en het schrift

Vraag aan de leerlingen hoe het deze week is gegaan met lezen en probeer daarbij iedereen aan het woord te laten. Blijf benadrukken dat iedereen eerlijk kan zijn; 'als je het boek niet leuk vond of als het niet gelukt is om het aantal bladzijden te lezen, kun je dat gewoon zeggen'. Stel hierbij de volgende vragen:

- Heb je het boek gelezen?
- Zo ja, wat was je eerste indruk?
- Zo nee, waarom niet? → Bedenk met de groep een oplossing; hoe gaat de leerling de achterstand inlopen? Hoe gaat het deze keer wel lukken?
- Waar heb je gelezen, kon je je goed concentreren?
- Welke gedachten kwamen er bij je op tijdens het lezen van het boek?

Tijdens de bijeenkomst

Lees nu en dan stukken tekst met elkaar, wissel hierbij naar eigen inzicht af tussen:

-stillezen

-zelf voorlezen

-leerlingen laten voorlezen

Stel naar aanleiding van het gelezen stuk vragen die voorin het schrift staan.

Naarmate de training vordert, is het de bedoeling dat jouw rol als trainer verandert; dit houdt in dat je zelf steeds minder aan het woord bent en steeds minder vragen stelt. Wel stuur je de leerlingen; wanneer de discussies inhoudelijk te ver afdwalen grijp je in door bijvoorbeeld een vraag te stellen. Houd ongeveer de volgende opzet aan:

Opzet bijeenkomst

- Vragenronde persoonlijk	10 minuten
- Vragenronde over de gelezen blz. en het schrift	20-30 minuten
- Samen lezen (stillezen en voorlezen)	5-10 minuten
- Plan voor volgende bijeenkomst	5 minuten

Vooraf wanneer de training langdurig zal worden gegeven, wordt de behoefte aan variatie binnen de bijeenkomsten groter. In dat geval kun je extra dingen doen, zoals galgje met woorden uit het boek, de film bekijken die bij het boek hoort (als het boek is verfilmd), of een keer naar de bibliotheek met het groepje. Er zijn veel mogelijkheden, maar zorg ervoor dat de activiteit gerelateerd is aan het boek.

4 Aansluiting referentieniveaus en kerndoelen taal

#BOOK sluit aan op de referentieniveaus die voor het onderwijs zijn ingesteld. Met name de verschillende onderdelen binnen de secties mondelinge taalvaardigheid en lezen worden bevorderd. Hieronder wordt in een overzicht weergegeven welke vaardigheden/ taakkenmerken er in de trainingen worden geoefend in de context van de referentieniveaus en kerndoelen voor de Nederlandse taal waaraan leerlingen moeten voldoen (De Boer, 2007).

Doel: Mondelinge vaardigheden - Gesprekken

Algemene omschrijving: (De leerling) kan in gesprekken over alledaagse en niet alledaagse onderwerpen uit de leefwereld en (beroeps)opleiding uiting geven aan persoonlijke meningen, kan informatie uitwisselen en gevoelens onder woorden brengen.

In de training wordt gebruikgemaakt van boeken die aansluiten bij de persoonlijke belevingswereld van de leerlingen. In alle sessies staan deelname aan de discussie en het uitwisselen van informatie en meningen centraal. De trainingen zijn zo gestructureerd dat de discussievaardigheden van de leerlingen verbeteren naarmate de training vordert. Door de training leren leerlingen zich mondeling en schriftelijk begrijpelijk uit te drukken. Tijdens de gesprekken oefenen leerlingen niet alleen met de toepassing van algemene beleefdheidsvormen, maar ook vooral met het nemen van beurten, het uitstellen van reacties totdat de bijdrage van een ander geïnterpreteerd en beoordeeld is, het tot uiting brengen van het eigen gespreksdoel en het doorvragen om de gewenste informatie van een ander te krijgen. Leerlingen moeten een transfer maken van wat ze hebben gelezen en dat voor de groep verwoorden. Hierbij leren ze schriftelijke taal om te zetten in spreektaal. Vloeiendheid, verstaanbaarheid en grammaticale beheersing worden op natuurlijke wijze geoefend tijdens de trainingen wanneer leerlingen hun ideeën en gedachten overbrengen aan de groep.

Doel: Mondelinge vaardigheden - Luisteren

Algemene omschrijving:

(De leerling) kan luisteren naar teksten over alledaagse onderwerpen, onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld van de leerling of die verder van de leerling af staan.

Tijdens de trainingen ontstaan groeps gesprekken/discussies. Een belangrijk onderdeel van deelname aan een gesprek is het luisteren naar de gesprekspartner(s). Om een interpretatie en oordeel te kunnen vormen over datgene wat een ander heeft gezegd, moeten leerlingen in staat zijn de hoofdgedachte van het betoog van deze ander weer te geven en onderscheid kunnen maken tussen hoofd- en bijzaken. Om de ander tijdens een gesprek, en de schrijver aan de hand van zijn/ haar verhaal, goed te begrijpen moeten leerlingen daarnaast ook beeldspraak herkennen en informatie ordenen. Deze vaardigheden sluiten aan bij het kerndoel dat leerlingen gebruik leren maken van strategieën om informatie te verwerven uit gesproken en geschreven tekst en bij het kerndoel dat leerlingen leren informatie te zoeken, te ordenen en op waarde te beoordelen. Om de eigen gedachten over het gelezen stuk en de eigen gedachten over dat wat een ander heeft beargumenteerd te verwoorden, moeten leerlingen de tekst of dat wat er is verteld bovendien eenvoudig kunnen samenvatten.

Doel: Mondelinge vaardigheden - Spreken

Algemene omschrijving:

(De leerling) kan redelijk vloeiend en helder ervaringen, gebeurtenissen, meningen, verwachtingen en gevoelens onder woorden brengen over onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard.

Omdat de leerlingen tijdens de trainingen vooral met elkaar in gesprek gaan over wat zij hebben gelezen moeten zij, om hun meningen en observaties met elkaar te kunnen delen, een duidelijk betoog kunnen houden. Hierbij is correcte afstemming op het spreekdoel erg belangrijk, zodat het voor de medeleerlingen duidelijk is over welk aspect van het boek de leerling het heeft en welk doel de leerling met zijn opmerking heeft. Door het trainen van deze gespreksvaardigheden wordt aangesloten op het kerndoel dat leerlingen leren te reflecteren op de manier waarop taalactiviteiten worden uitgevoerd en op grond daarvan conclusies leren trekken over het uitvoeren van nieuwe taalactiviteiten.

Doel: Lezen - Fictionele, narratieve en literaire teksten

Algemene omschrijving:

(De leerling) Kan eenvoudige adolescentenliteratuur herkendend lezen.

Het lezen van (adolescenten)literatuur is een centraal element in de training, iedere week wordt een gedeelte van een boek gelezen. Dit betreft literatuur met, zoals eerder gesteld, een thematiek die aansluit bij de persoonlijke belevingswereld van de leerlingen. Het uitgangspunt van de training is dat leerlingen aan het eind van de training naast een verbetering in de leesmotivatie, ook in het begrijpend lezen en in de sociaal- emotionele ontwikkeling verbeteringen laten zien. Om tot deze verbeteringen te komen leren de leerlingen aantekeningen te maken waarin zij situaties en verwickelingen uit de tekst beschrijven. Ook het denken, voelen en handelen van de personages komen aan bod. Tijdens de gesprekken worden de gebeurtenissen uit de tekst in chronologische volgorde door de leerlingen behandeld. Een belangrijk onderdeel van de training is het besteden van aandacht aan het interpreteren van de gelezen teksten. Leerlingen oefenen met het interpreteren van personages en gebeurtenissen tijdens het maken van aantekeningen en het uiten van hun mening hierover tijdens de gesprekken. Persoonlijke reacties op de tekst leren zij toe te lichten met voorbeelden uit de tekst en te onderbouwen met realistische argumenten. Door de leeservaringen met medeleerlingen uit te wisselen, leren leerlingen tevens voor zichzelf te motiveren welke genres of onderwerpen zij interessant vinden, waardoor de leesmotivatie wordt verbeterd. Tot slot wordt met het oefenen van bovenstaande vaardigheden, en met de training in het algemeen, tegemoetgekomen aan het kerndoel dat leerlingen verhalen, gedichten en informatieve teksten leren te lezen die hun belevingswereld uitbreiden.

5 Voorbeelden discussies VS-versie

Fragment:

While reading *The Earth, My Butt, and Other Round Things*, the girls attribute the mother-daughter conflict to the fact that Virginia is so different from her mother. Again, Gina and Keisha connect to the main character's experience. Keisha explains, 'I don't like the same things my mother likes.'

Gina concurs, stating, 'We live together, and we're total opposites.'

Keisha nods her head in agreement, stating, 'I live with my mother, and me and my mother are so opposites...it's like we live together but we can't really stand each other but I have to live with her.'

This shared experience with the text and with each other allows Gina and Keisha to not only understand and interpret the text but also learn to understand their own experience. Beach (1993) believes this connection is essential to the reader response framework, explaining, 'In elaborating on the details of actions or events in their experiences, they begin to explore their own attitudes about those experiences, often in terms of the character's perspective' (p. 64). It is through relating to the characters and their experiences that the girls are able to better understand their own relationships with their mothers.

The other girls in Book Group B also have these connections and share many stories about their relationships with their mothers. Like Gina, Carla is also close to her mother. During our conversation about *The Sisterhood of the Traveling Pants*, Carla contrasts her experiences to Carmen's character and to the experiences of Keisha and Gina, explaining, 'I could talk to my mother. I don't live with my mother but I could talk to my mother for anything.'

'That's why,' says Keisha and we all laugh. The other girls agree with Keisha, hypothesizing that Carla gets along well with her mother because they do not live together. Carla is upset by this comment, crossing her arms and leaning back in her chair. She explains that it is hard to be separated from her mother who lives in the Dominican Republic and reprimands Gina and Keisha, saying they 'better appreciate' their mothers. Carla then begins to reminisce about her relationship with her mother, 'I was the first child so like...I'm very close to her. I can trust her with anything. Like my mother go to the living room, I would be right after her and if she would move, I would be right after her—like always right there.'

Carla then reveals that because of the distance she has to be careful in how she communicates with her mother, especially because her mother does not want her to 'grow up.' She explains, 'I'm trying to keep everything to myself. I don't tell anybody. I tell my sister. I'll talk to my mother but I know what to say, when to say it and how.'

The progression of this conversation becomes important. In understanding the relationship between Carmen and her mother, Gina, Keisha, and Carla reveal how their own relationships compare and contrast to these fictional worlds. In verbalizing their own experiences with their mothers, they are able to learn from each other how these relationships are complex and that they must be cautious of how they navigate their conversations with their mothers. While initially Gina and Carla have a different experience, they are able to eventually find common ground. After Carla expresses how her mother struggles with her growing up, Gina then connects to her, explaining,

She just never wants me to grow up...I don't even like to be by myself with her anymore. Sometimes what gets me so bad is like before we was so close. It was unbelievable. We were sisters...Now it's like I can't even speak to her. Every time we talk, I'll like hurt her feelings somehow and she'll start getting mad at me cause she don't cry. I'm the crier in the family. She doesn't cry so when we argue she'll get upset. She'll make me cry and then the conversation is over. We were having a conversation about the privacy and then she'll get mad cause I think I hurt her feelings. It just comes out the wrong way.

Both Gina and Carla see that their relationships with their mothers are changing. When they were younger, they were closer to their mothers. Now as they get older, it is apparent that both mothers and daughters are negotiating common ground. The girls are growing up, and their mothers are struggling with this. At the same time, Gina and Carla acknowledge their mothers' struggle and are frustrated because they do not know how to communicate with them.

Uit: Polleck, 2007, pp. 215-218.

Tabel 3: Voorbeelden van discussie uit de oorspronkelijke Amerikaanse training (Polleck, 2007)

Book Group A Timeline for March 30, 2006, Session

Time	Type of Conversation	Content
00:00	Group norms	Clarify agenda for the session
00:12	Evaluate text	Evaluate <i>Cut</i>
01:15	Personal connections	Storytelling about cutting
03:57	Group norms	How far girls have read
05:45	Discussion of other texts	Discuss what other books they are reading
05:55	Evaluate text	What the girls liked/disliked about <i>True Meaning of Cleavage</i>
06:32	Character analysis	Discuss characters in tekst
06:55	Personal connections	Discuss what they would do if in similar situations
07:24	Character analysis	Discuss characters in tekst
08:49	Interruption outside person	Teacher asks me a question
09:24	Personal connection	Analysis of female friendships
11:02	Character analysis	Discuss characters in tekst
13:01	Text-to-text connection	Song 'Jack and Diane'
13:36	Evaluate text	Evaluate <i>True Meaning of Cleavage</i>
13:55	Character analysis	Discuss characters in text
14:31	Summary	Summarize plot
15:18	Clarification of text	Ask questions about the plot
17:48	Read aloud	Read from section of the book
19:56	Clarification of text	Clarify original questions about the plot
20:07	Summary	Summarize plot
20:33	Character analysis	Discuss characters in text

20:48	Personal connection	Girls discuss what they would do if in similar situations
21:18	Character analysis	Discuss characters in text
21:40	Personal connection	Analysis of relationships with boys
22:42	Character analysis	Discuss characters in text
23:49	Text-to-text connection	Discuss movie <i>Thirteen</i>
24:22	Personal connection	When should teens decide to have sex?
25:00	Text-to-text connection	Discuss movie <i>O</i>
25:40	Off-task	Girls talk 'Shakespearean'
26:12	Group norms	Discussion of research
26:52	Group norms	Discussion of next book
32:55	End session	

Book Group B Timeline for March 1, 2006, Session

Time	Type of Conversation	Content
00:00	Evaluate text	Evaluate <i>True Meaning of Cleavage</i>
00:05	Character analysis	Discuss characters in text
00:38	Group norms	Introduce Carla and discuss book club
02:36	Off-task	Discuss issues happening in school
03:00	Discussion of other texts	Discuss <i>One Flew Over the Cuckoo's Nest</i>
04:38	Group norms	Overview of books and book club norms
05:53	Group norms	Discussion of research
06:22	Off-task	Discussion of accents
06:58	Summary	Summarize <i>True Meaning of Cleavage</i>
09:20	Character analysis	Discuss characters in text
09:45	Personal connection	Discussion of high school dynamics
10:30	Summary	Summarize <i>True Meaning of Cleavage</i>
11:40	Character analysis	Discuss characters in text
12:22	Evaluate text	Evaluate <i>True Meaning of Cleavage</i>
12:45	Summary	Summarize <i>True Meaning of Cleavage</i>
13:04	Character analysis	Discuss characters in text
14:48	Personal connections	Discussion of female friendships
17:17	Personal connections	Personal storytelling
21:08	Personal connections	Analysis of relationships with boys
22:28	Personal connections	Personal storytelling
24:30	Personal connections	Analysis of relationships with boys
24:42	Personal connections	Personal storytelling
26:11	Evaluate text	Evaluate <i>True Meaning of Cleavage</i>
27:15	Character analysis	Discuss characters in text
28:28	Evaluate text	Evaluate <i>True Meaning of Cleavage</i>
28:44	Clarifications	Ask questions about plot
29:22	Character analysis	Discuss characters in tekst
30:07	Personal connections	Discussion of cliques in high school

31:00	Group norms	Discuss new book
34:00	End Session	

6 Ervaringen van de trainers

De trainers merkten dat de kinderen #BOOK steeds leuker gingenvinden. In het begin was het een beetje bevreemdend om met iemand die je in eerst instantie niet kent, over een boek te gaan praten. Er werden vragen gesteld als; ‘maar krijgen we hier dan geen cijfer voor?’. De kinderen waren ontwapenend eerlijk ‘wat een stom boek!’ maar vaak bleek dit grootspraak te zijn. Toen het principe van #BOOK een beetje was geland, werden kinderen steeds enthousiaster en vrijer. Naarmate de training vorderde, begonnen leerlingen binnen de groepjes steeds sterker naar elkaar toe te trekken en werden principes als ‘laat elkaar uitspreken’, ‘laat elkaar in zijn/haar waarde’, per definitie toegepast. Ook stillere leerlingen leken steeds meer op hun gemak en stelden op een gegeven moment zelf ook vragen. In één groepje zat een stoere, maar rustige jongen. Hij zei niet zoveel en op een gegeven moment gaf hij aan dat hij weleens gedichten schreef. In de sessie daarna heeft hij een van zijn gedichten voorgelezen; iedereen reageerde heel positief en hij was heel trots. Hij heeft in de sessies daarna nog meer gedichten voorgelezen, welke ook als onderwerp van gesprek gingen dienen. Aan het einde van de training werd aan de kinderen die aangaven dat ze het boek stom vonden, gevraagd of ze dit nog steeds vonden. Vaak kreeg de trainer dan een genuanceerder antwoord, zoals ‘het boek begon op zich wel leuker te worden, maar ik zou het zelf nooit hebben uitgekozen.’ Of ‘ook al vond ik het boek niet super, de training was wel leuk’. Toen de training stopte, gaven veel kinderen aan dat ze dit jammer vonden. Trainers merkten ook dat kinderen het fijn vonden om dingen die ze hadden meegemaakt met de trainer/het groepje te delen, hoe basaal ook (‘mijn basketbalteam heeft dit weekend gewonnen’). Over het algemeen waren kinderen zeer tevreden en was er een duidelijk plezier in het lezen te merken. Kinderen genoten zichtbaar van de aandacht die het bespreken van een boek in een klein clubje met zich meebrengt.

Cheyenne Carter:

‘Mijn ervaringen als facilitator voor het project #BOOK zijn heel positief. Ik heb zelf drie verschillende groepjes mogen begeleiden en dat was erg plezierig om te doen. Het was met name erg leuk om te zien hoe verschillend de groepjes reageerden op en aan de slag gingen met hetzelfde project. De groepjes ontwikkelden zich ook niet allemaal even snel. Maar zelfs wanneer het wat langer duurde was het elke training mooi om te zien hoe de leerlingen steeds iets meer uit hun schulp kwamen en actief deel gingen nemen aan de groeps gesprekken. Sommigen leerlingen genoten direct zichtbaar van de mogelijkheid hun eigen mening te laten horen. Anderen werden naar verloop van tijd actiever en groeiden in de manier waarop zij hun ervaringen met de groep deelden. Natuurlijk liep niet altijd alles precies zoals gepland of verwacht maar dat was juist een uitdaging. Drie dingen die mij hebben geholpen tijdens de bijeenkomsten als facilitator voor #BOOK:

- Spreek af dat iedereen om de beurt iets meeneemt (eten/ drinken) naar de training. De leerlingen waarmee we dit afspraken leken extra betrokken en extra gemotiveerd. En het is gewoon een leuke/ gezellige manier om meer over elkaar te weten te komen.
- Houd korte aantekeningen bij over de trainingen. Omdat ik van al mijn stagedagen sowieso wat korte aantekeningen maakte, deed ik dit ook van de trainingen. Het hielp enorm bij het voorbereiden van de volgende bijeenkomst ook als er bijvoorbeeld een of

twee weken vakantie tussen de bijeenkomsten zat. En als er iets onverwachts gebeurde hielp het wanneer ik dit weer moest overbrengen aan andere betrokkenen. Het helpt bovendien je eigen observaties te structureren.

- Pas je taalgebruik aan/ verdiep je in hun taal (moedertaal/ straattaal). Het is niet de bedoeling dat je heel ongepast en onnatuurlijk straattaal gaat gebruiken of iets dergelijks. maar het helpt wel als je weet waar je leerlingen het over hebben. Bijvoorbeeld als ze onderling kibbelen in een taal die je niet begrijpt. Ik had toevallig een groepje waar vier van de vijf leerlingen thuis Spaans spraken. Wanneer zij onderling Spaans spraken kon ik ingrijpen wanneer het nodig was of iemand aanmoedigen omdat hij/zij een ander hielp bij het vertalen van de tekst. Daarnaast merkte ik dat als ik mijn taalgebruik aanpaste aan mijn groepjes (simpeler of juist met meer beeldspraak) de leerlingen zich opener opstelden. Ik werd niet gezien als gewoon een juf maar als iemand die hen begrijpt.'

Literatuurlijst

- Chambers, A. (1996). *Leespraat. De Leesomgeving en Vertel eens...NBD/ Biblion, 2013.*
- Daniels, H. (2002). *Literature Circles: Voice and choice in book clubs and reading groups.* Portland: Pembroke.
- Fixsen, D. L., Naoom, S. F., Blase, K. A., Friedman, R. M., & Wallace, F. (2005). *Implementation research: A synthesis of the literature.* Tampa, FL: The National Implementation Research Network.
- Ford, D. Y., Tyson, C. A., Howard, T. C., & Harris III, J. J. (2000). Multicultural literature and gifted black students: Promoting self-understanding, awareness, and pride. *Roeper Review, 22*, 235-240.
- Maich, K., & Kean, S. (2004). Read Two Books and Write Me in the Morning! Bibliotherapy for social emotional intervention in the inclusive classroom. *Teaching Exceptional Children Plus, 1*(2), 5.
- Polleck, J. N. (2007). *Constructing identity, constructing community: Book clubs with adolescent females.* Dissertation. New York: New York University.
- Rozalski, M., Stewart, A., & Miller, J. (2010). Bibliotherapy: Helping children cope with life's challenges. *Kappa Delta Pi Record, 47*, 33-37.
- Wilhelm, J. D. (2008). *You gotta be the book: Teaching engaged and reflective reading with adolescents* (2nd ed.). New York: Teachers College Press.